

О. О. Вялікова,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

СТРУКТУРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КРЕОЛІЗОВАНОГО ВІРШОВАНОГО ТЕКСТУ

У статті пропонується структурне моделювання як спосіб дослідження структури креолізованого віршованого тексту.

Ключові слова: моделювання, креолізований текст, структура тексту.

В статье предлагается структурное моделирование как способ исследования структуры креолизованного стихотворного текста.

Ключевые слова: моделирование, креолизованный текст, структура текста.

In the article there is proposed a structural modeling as a research method of the structure of the creolized verse text.

Key words: modeling, creolized text, text structure.

Дослідження, присвячені осмисленню тексту як основного об'єкту гуманітарного знання, які вивчають культурологічні аспекти функціонування тексту в соціумі за допомогою традиційних лінгвістичних прийомів (функціональний, семантичний, композиційно-семантичний аналізи тексту), не пояснюють того, як побудований цей носій, по визначають його статус у мовленнєво-мисленнєвій діяльності людини [2, с. 3-9].

Традиційній лінгвістиці не вдалося виявити прості й загальні для всіх текстів універсальні критерії членування тексту, закони структури цілого, оскільки текст аналізувався шляхом конкретизації його рівневої специфіки вниз за ієрархією мовних одиниць. Цілісні ж якості тексту при такому способі аналізу не відкриваються [9, с. 21–24]. Лінгвістичне вивчення тексту, і зокрема основ текстотворення, не тільки не втратило актуальність, але й набуло з плином часу все більшу значущість, оскільки термін і поняття використовуються все ширше, а затребуваність поняття завжди неминуче ставить завдання його конкретизації [11, с. 68].

Прикладна лінгвістика пропонує в якості аналізу тексту методику структурного моделювання, яка представляє структуру тексту у вигляді схеми. Модель будується для того, щоб відобразити характеристики об'єкта (елементи, взаємозв'язки, структурні та функціональні властивості), суттєві для мети дослідження [6]. Схема організації, наприклад, є її графічною моделлю, що відображує її структуру. Характерною рисою моделей можна вважати їх спрощеність відносно оригіналу або реальної життєвої ситуації, яку моделюють. Спрощеність моделей є неминучою, тому що оригінал лише в обмеженій кількості відношень відображується у моделі [там само].

Сучасні дослідження обмежувались вивченням та побудовою моделей креолізації тексту [15] або моделей певного типу тексту (рекламного, газетного) [10; 13], у тому числі й віршованого [5; 14].

Е. О. Лазарева в монографії «Системно-стилістичні характеристики газети» розглядає лінгвістичну модель, використовуючи при цьому власний термін «експресивно-стилістична модель газети», який визначається через виділення трьох груп диференціювальних ознак: жанрових, структурних й експресивних [10]. До жанрової моделі газети входить коло жанрових форм й особливостей текстів в аспекті жанроутворювальних ознак. В структурну модель – характеристики побудови полоси, підбір з окремого тексту (відображений у заголовковому комплексі). Експресивна модель – це аналіз використання експресивних засобів у текстах й заголовках [там само].

Серед моделей поєднання вербального тексту та зображення в рамках одного тексту Д. П. Чігаєв виділяє три основні: 1) семіотичне збагачення гомогенного вербального тексту; 2) навантаження додатковою семантикою ілюстративно-візуальних елементів за рахунок взаємодії з гомогенними вербальними текстами; 3) утворення нових креолізованих текстів на основі вербальних й ілюстративно-візуальних елементів, які раніше не функціонували [15, с. 204].

Вербальний і візуальний елементи креолізованого тексту так тісно взаємопов'язані, що у відриві один від одного втрачають свою самостійність як комунікативні одиниці. Вони настільки взаємозумовлені, що їх неможна розглядати інакше, ніж як особливе комунікативне і структурно-смісловне поєднання, яке О. Ю. Колтишева пропонує називати креолізованою диктемою [8, с. 10]. У складі рекламного креолізованого тексту вчена виділяє два основних типи диктем: монокодові (найчастіше вербальні) та змішані/креолізовані, які вона класифікує як:

- взаємозумовлені, де вербальний і зображувальний компоненти рівноправні й не можуть бути правильно інтерпретовані у відриві один від одного;

- з визначальним вербальним елементом, де зображення залежить від вербального коментаря, та без останнього його смисл незрозумілий і може бути невірно витлумачений [там само].

Обираючи критерієм злиття вербальних та невербальних компонентів, С. С. Анісімова виділяє гомогенні вербальні тексти, паралінгвістично активні тексти, тексти з частковою креолізацією, тексти з повною креолізацією [1]. Дослідниця мультимедійного простору англomовного рекламного дискурсу М. М. Донська звернула увагу на склад семіотичних систем. Вона виявила чотирнадцять семіотичних будов, три з яких належать до сфери вербальних (усна мова, письмовий текст і умовно – літерна тактика), а решта є невербальними (колір, кадрування, танок, кінетика, статика, міміка, музика, спів, звукові ефекти, костюм і вид, стан героїв/об'єктів/явищ) [7].

Одним зі спільних для всіх авторів тверджень стало те, що якщо у технічних, наукових текстах, в жанрі карикатури та ін. найчастіше спостерігаються синсемантичні відношення (взаємозалежність частин, їхня окрема смислова неповнота), то в художніх, публіцистичних текстах компоненти найчастіше виявляються відносно самостійними [17]. Креолізований віршований текст, який належить до художнього типу тексту, включає такі поетичні жанри, як конкретна поезія, фігурний вірш, заумні побудови та інші види візуалізованого вірша (наприклад, шахопоезія А. К. Мойсієнка). Теза про відносну самостійність вербального та невербального компонентів у конкретній поезії, наприклад, є доволі сумнівною. Тому дослідження структури креолізованого віршованого тексту у взаємовпливі лексичної та графічної складових вважається новим та актуальним.

При вивченні креолізованих текстів використовується декілька методик [17]. *Структурно-системний підхід* сприяє здійсненню багатоаспектного аналізу явища, що вивчається, та дозволяє представити конфліктний креолізований текст як смислову гомогенну систему, в якій виділяються різні структурні рівні – вербальний, візуальний (графічний, зображувальний та ін.) і музикально-звуковий. *Семіотичне дослідження* дає можливість побачити текст як феномен комунікації, в якому словесні та несловесні знаки формують гомогенний у смисловому і гетерогенний у формальному плані конструкт, наповнений змістовно-фактуальною, змістовно-підтекстовою та змістовно-концептуальною інформацією. *Функціонально-прагматичний аналіз* санкціонує дослідження функціонування вербальних, візуальних і акустичних компонентів в лінгвопрагматичному аспекті [там само].

Прикладна лінгвістика також використовує *метод класифікації* й *метод моделювання*. Оскільки завдання прикладної лінгвістики зосереджені в області оптимізації функцій мови, а оптимізація визначається конкретною задачею, то у додатках мовознавства використовується пізнавальна установка «Інженерний підхід» [3, с. 9]. Ця установка в якості основної цінності висуває не пізнання того, як все є насправді, а рішення конкретної задачі, часто далекої від канонів власне лінгвістичних досліджень [там само].

Моделі являють собою певний умовний образ об'єкта дослідження. Модель будується для того, щоб відобразити характеристики об'єкта (елементи, взаємозв'язки, структурні та функціональні властивості), суттєві для мети дослідження [6]. Схема організації, наприклад, є її графічною моделлю, що відображає її структуру. Характерною рисою моделей можна вважати їх спрощеність відносно оригіналу або реальної життєвої ситуації, яку моделюють. Спрощеність моделей є неминучою, тому що оригінал лише в обмеженій кількості відношень відображується у моделі [там само].

Прикладні моделі в цілому орієнтовані на конкретні підмови, а не на всю мову в цілому; як правило, вони потребують більшого ступеня формалізації; вони використовують знання про мову вибірково; прикладні моделі не роблять різниці між власне лінгвістичними та екстралінгвістичними аспектами семантики мовних виражень; вони суттєво більшою мірою, ніж теоретичні моделі, огрублюють об'єкт, що моделюється; вони не накладають ніяких сутнісних обмежень на інструмент моделювання [3, с. 10].

За О. Д. Шараповим, *структурне моделювання* базується на специфічних особливостях структур певного вигляду, які використовують як засіб дослідження систем або для розроблення на їх основі із застосуванням інших методів формалізованого опису систем (теоретико-множинних, лінгвістичних) специфічних підходів до моделювання.

Структурне моделювання включає:

- методи мережевого моделювання;
- структурний підхід до формалізації структур різних типів (ієрархічних, матричних) на основі теоретико-множинного їх подання та поняття номінальної шкали теорії вимірювання;
- поєднання методів структуризації з лінгвістичними [16].

Структурно-лінгвістичне моделювання як підхід виник у 70-ті рр. ХХ ст. в інженерній практиці й базується на використанні для реалізації ідей комбінаторики структурних уявлень різного роду, з одного боку, і засобів математичної лінгвістики – з іншого. У розширеному розумінні підходу як мовні (лінгвістичні) засоби використовуються й інші методи дискретної математики, мови, що ґрунтуються на теоретико-множинних уявленнях, на використанні засобів математичної логіки, математичної лінгвістики, семіотики [4].

Властивості відношення одиниць досліджуваної знакової системи виявляють і вивчають шляхом побудови синтезувальних (породжувальних, дедуктивних) й аналітичних (індуктивних) математичних моделей. Важливим етапом використання математичних моделей та її елементів і операцій є інтерпретація їх у термінах певної мови. Інтерпретувати модель – значить поставити у відповідність кожному елементу, правилу, відношенню, поняттю, використовуваному в моделі, клас одиниць, правило, категорію, поняття природної мови. При інтерпретації моделі між нею і мовою можуть бути як ізоморфні, так і гомоморфні відношення. Методи і положення математичної лінгвістики є теоретичною базою для створення алгоритмічних мов, для побудови систем автоматичного опрацювання мовного матеріалу в ЕОМ: машинного перекладу, інформаційного пошуку, автоматизації видавничих процесів, реферування й анотування наукової літератури, створення термінологічних банків, машинних фондів різних мов, автоматичного укладання словників, машинного розпізнавання і синтезу усного мовлення та ін. [12, с. 303].

В аналітичних (дедуктивних) моделях на основі тих або інших даних про мовлення, які вважаються відомими (наприклад, множини кольору, малюнків, графем у креолізованому тексті), виробляються формальні побудови, що дають деякі відомості про структуру мови.

Література:

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолізованных текстов): Учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов / Е. Е. Анисимова. – М. : Academia, 2003. – 128 с.

2. Аспекты общей и частной лингвистической теории текста / Отв. ред. Н. А. Слюсарева. – М. : Наука, 1982. – 192 с.
3. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие / Анатолий Николаевич Баранов. – Изд. 2-е, исправленное. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 360 с.
4. Біловодська О. А., Грищенко О. Ф. Конспект лекцій з дисципліни «Системний аналіз і прийняття інноваційних рішень» / О. А. Біловодська, О. Ф. Грищенко. – Суми : Сумський державний університет, 2010. – 106 с.
5. Гринбаум О. Н. Динамические модели ритмики пушкинского стиха / О. Н. Гринбаум // Материалы XXXIII международной филологической конференции. – Выпуск 25. – Т.2. – СПб. : СПбГУ, 2004. – С. 10-23.
- Дзюбинська О. В., Смаль М. В. Електроний посібник з дисципліни «Основи системного аналізу». – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2012. – Режим доступу : <http://lib.lntu.info/books/fbd/mbg/2012/12-33/>
6. Донская М. М. Английский язык в мультимедийном пространстве рекламного дискурса : дис.... канд. филол. наук : 10.02.04 / Мария Михайловна Донская. – Москва, 2007. – 229 с.
7. Колтышева Е. Ю. Манипулятивное воздействие в современном рекламном тексте (на материале англоязычных гляцевых журналов для женщин) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Елена Юрьевна Колтышева. – Ярославль: ЯГПУ, 2008. – 24 с.
8. Корбут А. Ю. Текст: система и структура как симметрия и информация / А. Ю. Корбут // Мир русского слова. – 2004. – № 4. – С. 21-24.
9. Лазарева Э. А. Системно-стилистические характеристики газеты / Элла Александровна Лазарева. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1993. – 165 с.
10. Моисеева И. Ю., Махрова Е. И. Системные основы построения модели текста / И. Ю. Моисеева, Е. И. Махрова // Язык. Текст. Дискурс: Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / Под ред. проф. Г. Н. Манаенко. – Выпуск 7. – Ставрополь : Изд-во СГПИ, 2009. – С. 67-72.
11. Перебийніс В. С. Математична лінгвістика / В. С. Перебийніс // Українська мова : Енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. – С. 302-303.
12. Осадчий, М. А. Креолизованный текст как объект судебно-лингвистической экспертизы [Текст] / Е. А. Кожевникова, М. А. Осадчий // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств: журнал теоретических и прикладных исследований. – 2012. – № 19-1. – С. 22-29.
13. Скоропанова И. С. Деавтоматизация мышления, новая модель стиха: Всеволод Некрасов / И. С. Скоропанова // Русская постмодернистская литература. – Режим доступа : <http://www.niv.ru/doc/poetics/rus-postmodern-literature/054.htm>
14. Чигаев Д. П. Способы креолизации современного рекламного текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Денис Петрович Чигаев. – М., 2010. – 223 с.
15. Шарапов О. Д. Системний аналіз: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / О. Д. Шарапов, В. Д. Дербенцев, Д. Э. Семьонов. – К. : КНЕУ, 2003. – 154 с.
16. Яковлева Е. А. Креолизованный текст как объект юрислингвистики (стратегии и тактики исследования) / Е. А. Яковлева // Юрислингвистика: судебная лингвистическая экспертиза, лингвиконфликтология, юридико-лингвистическая герменевтика. – 2012. – Режим доступу : <http://konference.siberia-expert.com/publ/5-1-0-144>